

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

Alegerile prezidențiale din Tunisia în context politic arab

Laura Sitaru

La marche vers la démocratie est chaotique dans le monde arabe, mais elle est là¹.

Președinte al Tunisiei din 1987, Zin al-Abidin ben Ali, în vârstă de 73 de ani, a candidat, grație unei modificări a constituției din 2002, pentru al cincilea mandat în fruntea statului. Niciunul dintre observatorii acestor alegeri nu a avut vreo îndoială în ceea ce privește rezultatul unei confruntări în care cei trei contracandidați ai președintelui în funcție au intrat *fără iluzii*, după propria exprimare². Embargoul mediatic impus contracandidaților al căror mesaj nu a ajuns decât parțial și incomplet la public, alături de arestări în mediile militanților pentru drepturile omului³ și interzicerea intrării în țară a unor ziariști străini cu poziții prea critice precum cei de la cotidianul francez *Le Monde*, toate acestea sunt indicii ale atmosferei în care s-au desfășurat recente alegeri prezidențiale din Tunisia.

Les jeux sont faits...rien ne va plus en Tunisie, se afirmă într-un raport asupra situației din Tunisia redactat de FIDH (*Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme*) pe 15 octombrie 2009, în care sunt denunțate practicile poliției politice de intimidare a opozanților regimului. Cei trei contracandidați ai președintelui Ben Ali,

¹ Munsif al-Marzūqī, președinte de onoare al Ligii Tunisiene a Drepturilor Omului, coautor al lucrării “*Dictateurs en sursis*”, alături de politologul francez și specialist în Orientul arabo-islamic Vincent Geisser, recent apărută. Cf. www.oumma.com, accesat pe 3 noiembrie 2009

² Cf. Dār al-Hayāt, *Ben Ali fī tariqi-hi ilā wilāyat-in khāmisā* (Ben Ali spre un al cincilea mandat), www.daralhayat.com, accesat pe 23 octombrie 2009

³ Este vorba despre arestarea lui Zahīr Makhlūf, unul dintre cei mai vehemenți militanți pentru drepturile omului în Tunisia.

care nu sunt neapărat și opozații acestuia (partidele de opoziție fiind finanțate parțial sau total de stat), au dificultăți în a-și defini electoratul. Ahmad Ibrāhīm, candidatul la președinție al mișcării *At-Tağdīd (Inițiativa națională pentru democrație și progres)* răspunde evaziv atunci când este întrebat cărui tip de electorat se adresează mesajul său electoral, recunoscând ulterior că i-ar fi dificil să știe acest lucru, dat fiind faptul că întâlnirile cu electoratul sunt rare și controlate. Mesajul lui Ahmad Ibrāhīm care militează pentru o reformă a sistemului politic tunisian, respectarea libertăților individuale și publice, a libertății de expresie și de organizare, încetarea monopolului partidului unic asupra statului ajunge la posibili alegători prin intermediul paginii electronice a partidului, dar și prin spațiile acordate de mass-media occidentale, limitându-i-se astfel drastic sfera de influență.

Într-adevăr, *les jeux sont faits*, ca să cităm din raportul FIDH, fapt confirmat de rezultatele alegerilor din 25 octombrie, câștigate cu 89, 62% de președintele în funcție, un procent care coboară pentru prima dată sub valoarea obișnuită de peste 90% din voturile exprimate. Pagina oficială⁴ a alegerilor prezidențiale tunisiene anunța cu câteva zile înainte, în stilul encomiastic specific, interesul cu care comunitatea internațională a primit anunțul de candidatură a președintelui Ben Ali pentru un nou mandat, intenție menită să asigure țării continuitate în dezvoltare și progres. Sunt citate exclusiv acele pasaje din presa internațională care fac aluzie la realizările economice ale Tunisiei sub conducerea președintelui Ben Ali, ocultând cu grijă vădită criticile la adresa regimului. Sunt citate asiduu organizațiile muncitorești, dar și civice sau studentești, care și-au declarat susținerea pentru președintele Ben Ali. Tot aici găsim, în mod surprinzător, numele Organizației evreilor tunisieni din Franța, cu sediul la Paris, care își declară sprijinul pentru Ben Ali și pentru continuarea politicii de toleranță, de deschidere și solidaritate care a permis păstrarea identității și autenticității comunitare. Remarcăm, în acest context, că numărul evreilor tunisieni care trăiesc în diaspora (în Franța, cu deosebire) ajunge la 35000, în timp ce comunitatea din Tunisia numără în jur de trei mii de membri.

⁴ Cf. www.elections2009.tn, accesat în perioada 22-26 octombrie 2009

În sens opus acestor manifestări de susținere, circula pe internet⁵, în zilele de dinainte de data alegerilor, un manifest-apel la boicotarea acțiunii din 25 octombrie. Este denunțată pseudo-reforma constituțională din 26 mai 2002 prin care, renunțându-se la prevederea care limita numărul de mandate ale unui președinte, i s-a oferit lui Ben Ali președinția pe viață. Am remarcat, consultând lista semnatarilor acestui apel la boicot, că marea majoritate a lor sunt tunisieni care locuiesc și trăiesc în Occident, deci în afara cadrului de presiune și tensiune al vieții politice tunisiene. Nu este desigur întâmplător și nici surprinzător că această manifestare ia naștere în exterior.

Deși fără emoții pentru cei direct implicați în evenimente și fără așteptări legate de răsturnări de situație extraordinare, alegerile prezidențiale din Tunisia au readus în discuție, fie și numai pentru câteva săptămâni, subiecte precum democrația, libertatea de expresie și de întrunire, viața politică pluripartită și alte valori specifice cadrului politic caracterizat de democrație. Organizații⁶ și instituții internaționale au atras atenția, în rapoarte elaborate cu această ocazie, asupra seriei de neregularități prin care se distinge atmosfera electorală tunisiană. Deși teoretic pluripartit, cadrul politic tunisian prezintă mai degrabă trăsăturile unei vieți politice autoritare, în care partidele de opoziție primesc finanțare de la stat, iar presa este controlată de partidul aflat la putere, exceptând câteva ziare independente a căror difuzare este deseori interzisă. Societatea civilă, foarte plătândă, nu dispune de spații de exprimare și manifestare, fiind supusă aceluiași cenzuri oficiale ca și partidele politice. Posibilitatea ca mesajul acestora să ajungă la alegători este foarte redusă, din moment ce campania electorală are numai treisprezece zile, iar restricțiile de afișaj public și de apariție în mass-media sunt regula, nu excepția în Tunisia. Singurul canal de comunicare pe care opoziția îl folosește cu succes este reprezentat de posturile arabe de televiziune, în special *Al-Jazeera* și *Al-'Arabiyya*, precum și emisiunile în limba arabă ale corporațiilor media occidentale, *BBC* și *CNN* care oferă largi spații personalităților din opoziția tunisiană. Nu aceleași restricții se aplică partidului de guvernământ⁷ și președintelui în funcție a

⁵ Cf. www.boycotelections2009.net, accesat pe 8 octombrie 2009

⁶ Cf. Raportul FIDH (*Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme*) intitulat « Les élections présidentielles et législatives, l'environnement de la campagne électorale », nr. 531f / octobre 2009

⁷ Adunarea Constituțională Democratică (*At-Tağammu' ad-dustūriyyu ad-dimuqrātiyyu*) este partidul aflat la conducerea Republicii Tunisiene, sub diverse denumiri, de la independența de stat a acesteia, în anul 1956 și până în prezent. Pentru informații referitoare la istoria acestei formațiuni politice poate fi

cărui campanie electorală s-a derulat în continuu, pe tot parcursul celui de-al patrulea mandat al său, beneficiind de prezența în mass-media, pe site-uri și tot ceea ce înseamnă spațiu public.

Comentariile analiștilor politici apărute în preajma alegerilor prezidențiale din Tunisia pe pagina electronică a postului de televiziune *Al-Jazeera* se dovedesc extrem de critice la adresa regimului Ben Ali. *Autoritățile tunisiene organizează pe 25 octombrie un festival electoral ale cărui rezultate se cunosc deja, în care președintele Ben Ali va fi reales cu peste 90% dintre voturile exprimate, iar locurile în parlament vor fi distribuite ca mită politică diverselor personaje afiliate partidului de guvernământ*, scrie analistul Munsif al-Marzūqī⁸. Acesta face o apropiere interesantă între alegerea președintelui în Tunisia și, în sens mai larg, în țările arabe, și conceptul politic istoric de *bay'a*⁹ sau exprimarea acordului comunității (*al-umma*) pentru cel desemnat să o conducă, fără ca aceasta să aibă vreun cuvânt de spus în alegerea făcută¹⁰.

Este dificil să vorbim despre existența unui sistem politic în Tunisia, este de părere un alt editoralist arab a cărui opinie este găzduită de Al-Jazeera, mai corect ar fi să discutăm despre autoritate, afirmă acesta făcând diferența între dictatură și regim autoritar. Calificativul de regim autoritar poate fi pus și altor sisteme politice arabe aflate sau nu în preajma unor alegeri, deși acestea se autocalifică drept democratice. Însă o democrație ușor adaptată unor practici autoritare de lungă tradiție în cazul sistemului politic al țărilor care au în comun religia islamică. Autoritatea a primat în sistemul politic islamic în fața oricărui alt principiu de guvernare, fiind cunoscut dictonul medieval musulman care spune că o guvernare proastă, chiar nedreaptă, este

consultat site-ul oficial al partidului : www.rcd.tn

⁸ Într-un articol publicat pe www.aljazeera.net și accesat pe 23 noiembrie 2009

⁹ *bay'a*, principiul clasic al atribuirii puterii în islam: manifestare de voință prin care o parte a grupului acceptă ca cealaltă parte să-și asume o funcție determinată, inițial fiind vorba despre funcția de calif. Există o *bay'a khassa*, primă etapă în desemnarea califului, când se pun de acord reprezentanții comunității, urmată de o *bay'a 'amma*, destinată publicului care trebuie să-și dea acordul asupra alegerii făcute de elita reprezentativă.

¹⁰ Se poate dovedi interesantă în acest punct opinia fostului președinte al Tunisiei, Habīb Bourguiba, care dă următoarea definiție partidului în comunitatea islamică: *Ceea ce ne dorim este ca toți să simtă, să gândească și să acționeze ca un singur individ*, teoretizând astfel conceptul de partid-națiune care să se suprapună peste realitatea islamică reprezentată de *al-umma*; cf. Maurice Flory & Robert Mantran, *Les régimes politiques des pays arabes*, Paris :PUF 1968, p. 145

mai bună decât dezordinea și anarhia. Pe de altă parte, valorile democratice despre care Munsif al-Marzūqī afirmă că¹¹, deși haotic, acestea au prins rădăcini în spațiul arab, suferă la rândul lor un anumit tip de *autohtonizare* care le conferă exprimări diferite de cele clasice.

*Nu-mi cereți să mă aliniez aceluiași tip de democrație precum cel care funcționează în Anglia, Franța, Statele Unite sau Germania. Dorim să atingem acel nivel de democrație, dar nu putem s-o facem de azi până mâine*¹²...vom introduce doze de democrație, în funcție de capacitatea noastră de a absorbi, afirmă președintele Egiptului Muhammad Husnī Mubārak, în întâmpinarea criticilor previzile la adresa sistemului politic egiptean. O analiză atentă a vieții politice egiptene ne-ar conduce poate spre aceeași concluzie, enunțată de președintele țării. Însă există o serie de întrebări care vin tocmai din înțelegerea caracteristicilor specifice sistemelor politice din spațiul arabo-islamic. În Egipt, se discută de câteva luni, în perspectiva alegerilor prezidențiale din 2011, despre pregătirea lui Gamāl Mubārak, fiul actualului președinte, pentru succesiunea tatălui său. Dincolo de opiniile pro sau contra unui astfel de scenariu¹³ care coexistă printre elitele politice egiptene, observatorii externi se întreabă despre cât de conformă cu valorile democratice este această manevră politică. Ne întrebăm, de asemenea, cât de conformă este această desemnare pe linie succesorală cu ideea de republică. Răspunsul îl putem avea, ca și în cazul sistemului sirian, în inventarea unui nou concept, acela de *republică ereditară*, adaptare specifică spațiului arabo-islamic a formelor și cadrelor occidentale, ar fi de părere orientalistul Bernard Lewis¹⁴, accentuând latura negativă a acestei specificități culturale locale. Specificitatea este indiscutabilă, însă accentul nu ar trebui pus pe caracterul negativ al acesteia.

¹¹ A se vedea nota 1

¹² Cf. Roger Owen, *Changement socio-economique et mobilisation politique: le cas de l’Egypte*, in in ”Démocraties sans démocrates. Politiques d’ouverture dans le monde arabe et islamique” (sous la direction de Ghassan Salamé), Fayard, 1994

¹³ Cei care se opun alegerii lui Gamāl Mubārak cred că lipsa pregătirii militare a acestuia și faptul că nu aparține castei militare care a condus țara după revoluția din 1952 îl descalifică pentru funcția supremă, neavând suportul important al armatei. Din această pricină, a fost avansat în aceste medii un alt nume, cel al șefului serviciilor secrete egiptene, ‘Umar Mahmūd Sulaymān, cunoscut mai ales pentru rolul său în negocierile de pace dintre israelieni și palestinieni.

¹⁴ Cf. Lewis, Bernard, 2002, *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*, London: Phoenix